

УДК 811.161.2'42

Ходарєва І. М.

*к. філол. н., доцент кафедри українознавства і мовної підготовки
іноземних громадян Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, Iryna.Khodarjeva@hneu.net*

Україна, Харків

ЛЮБОВ ЯК ОНТОЛОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ ІДІОСТИЛЮ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Стаття презентує фрагмент дослідження художнього мовлення Павла Загребельного, зокрема, створений письменником мовний образ любові, що є однією з найважливіших життєвих цінностей та може викликати суперечливі, й навіть полярні, емоції. Виявлено особливості формування онтології любові в творчості письменника, що охоплюють широке коло розмаїтих проблем – від онтодіалектичних до соціо- та культурологічних.

Ключові слова: онтологія, ідіостиль, художній образ, психологізм, Павло Загребельний.

Постановка проблеми. Важливим аспектом сучасної мовознавчої науки є пошук особливостей індивідуально-авторської картини світу як фрагмента загальнонаціональної. Художня мова кожного автора неповторна, вона вирізняє його серед інших митців. Письменник не тільки добирає мовні засоби, він мислить ними й тому здатний витворювати у своїй уяві й викликати в уяві читача індивідуальні художні образи. У лінгвостилістиці використовують поняття індивідуального стилю письменника, досліджуючи який науковці з'ясовують роль митців у нормуванні й розвитку літературної мови; реалізацію можливостей художнього стилю відповідно до естетичних задумів автора, збагачення виражальних засобів загальнонаціональної мови окремими письменниками; естетичний потенціал мовних одиниць. Ідіостиль письменника

на тлі загальнонаціональної мови відображає його індивідуальне світобачення та світосприйняття через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське їх використання. Прикладом яскравої індивідуально-мовної манери письменника може слугувати поетичний стиль Павла Загребельного. Один із провідних мотивів його творчості – любов, – найбільш особистісне й інтимне з усіх моральних почуттів.

Мета статті – виявити особливості формування онтології любові в ідіостилі Павла Загребельного.

Виклад основного матеріалу. Досліджують ідіолект письменника у двох аспектах: історія української літературної мови (внесок письменника в літературну мову) й мова художньої літератури (інтерпретація естетичної функції мови, декодування тексту). Другий напрям активізувався у 80–90 рр. ХХ століття на матеріалі художньої мовотворчості майстрів слова «з погляду естетики художнього слова і створення індивідуальних мовних картин світу» [1, с. 305–306]. Цей напрям представлений ґрунтовними науковими працями С. Єрмоленко, В. Калашника, В. Кононенка, Н. Сологуб, Л. Ставицької, Г. Сюти, В. Ужченка та ін., окремими науковими розвідками.

За визначенням С. Єрмоленко, індивідуальний стиль автора – це «сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» [1, с. 304].

Чимало психологів зверталися до феномену любові. Предметом студій були різні аспекти цього явища (фізіологічний, психологічний, соціальний, духовний та ін.), стани особистості (турбота, ніжність, повага, захоплення тощо). У психології любов визначають як почуття, емоцію, ставлення, яке суб'єкт відчуває до певного об'єкта. У його основі лежить бажання. На почуття впливають як внутрішні причини, зумовлені природою людини, так і зовнішні – причини соціального характеру. Почуття любові відзначає сила й комплексність.

За Л. Каслером, любов – ознака наявності потреби у здоровій людини; сплав різних емоцій, визначальною серед яких є страх, у цьому випадку – страх

втратити джерело задоволення своїх потреб. Закоханість робить людину залежною, тривожною, заважає її особистісному розвитку. Вона ставиться до об'єкта своєї любові амбівалентно: одночасно відчуває до нього й позитивні почуття, наприклад, вдячність за життєво важливі блага (перш за все психологічні), й негативні – ненавидить його, як такого, хто має над нею владу й може в будь-який момент припинити «підживлення» [2, с. 126–127].

А. Афанасьєв вважає, що любов – це особливий стан ейфорії, викликаний ілюзією стати щасливим у парі з суб'єктом, повною мірою наділеним тими психічними рисами, яких бракує в собі [3].

Один із представників гуманістично орієнтованої психології А. Маслоу стверджує, що почуття любові властиве самоактуалізованим особистостям, яким характерні активне сприйняття дійсності і здатність у ній орієнтуватися; прийняття себе та інших людей такими, якими вони є; наявність почуття гумору; розвинені творчі здібності; стурбованість добробутом інших людей, а не забезпечення лише власного щастя; здатність до глибокого розуміння життя; відкритість і чесність поведінки в усіх ситуаціях; безпосередність у вчинках і спонтанність у вираженні думок і почуттів; уміння покладатися на свій досвід, розум і почуття, а не на думку інших людей, традицій чи умовності, позиції, авторитети та ін. [4, с. 128–129].

Почуття любові до іншої особи охоплює широке коло емоцій, які характеризуються позитивним ставленням, – від звичайної симпатії до всеохоплюючої пристрасті. На думку В. Соловйова, любов у людини має індивідуальний характер. Сенсом його є визнання й порятунок індивідуальності через жертву егоїзму. Це відбувається тому, що через любов утверджується безумовне значення іншої індивідуальності. Учений розрізняє три типи любові – низхідна, яка більше дає, ніж отримує; висхідна, яка більше отримує, ніж дає, і любов, у якій ці аспекти врівноважені. Реальними аналогами цих трьох типів, за твердженням В. Соловйова, є батьківська любов, любов дітей до батьків і статеве (подружнє) кохання [5, с. 216]. Е. Фромм доповнює цей ряд такими характерними видами, як любов брата, любов до себе і любов до Бога.

Стендаль у трактаті «Про любов» виокремлює любов-пристрасть, любов-потяг, фізичну любов і любов-пиху («обладание женщинами, которые в моде, как красивыми лошадьми») [6, с. 363–364].

У мовному просторі романів Павла Загребельного лексико-семантичне поле *любов* вербалізує одне з найбільш властивих українській ментальності понять. Система словесних образів, створена письменником, віддзеркалює авторське світосприйняття, світорозуміння, формує індивідуально-авторську картину світу. Розмірковуючи над учинками й долею своїх героїв, письменник неодноразово вдається до міркувань про сутність любові, що є влучними формулами, узагальненими філософськими сентенціями автора: *А любов – це щастя, заради якого ми й приходимо на світ* [7, с. 150]; *Любов – це безмежне тепле море, в якому купається людство* [7, с. 325]; *...справжня любов – це не тільки яскравий спалах життя, але водночас і вмирання в іншому. Свою смерть уявити тяжко, та все ж таки можливо, а того іншого – ніколи!* [8, с. 116]. Для героїв романів Павла Загребельного любов – той дороговказ, який веде людину по життю: *А може, любов і є совість?* [9, с. 47]; *Коли вмирає любов, навіщо жити? Любов не може вмерти* [8, с. 240]. Письменник словами персонажів ставить риторичні запитання, відповідь на які очевидна. Почуття любові Павло Загребельний пов'язує з іншими почуттями й емоціями – зі щастям (*Любов може стати найбільшим щастям, але ж як ще багато треба для цього, бо самої любові людині ніколи не досить* [9, с. 321]), з радістю (*Вершина радості існування – любов* [9, с. 137]). Минуле й майбутнє тісно переплетені в романах П. Загребельного. І виявляється така особливість не тільки в складній композиційній побудові сюжетних ліній, а й у вираженні авторського «Я»: *...без любові світ втратить усю свою принадливість, усі барви свої, найстрашніше ж – загубить своє майбуття. Бо любов, як мистецтво, охоплює і те, що справді існує, і те, що можливе, що має колись настати* [9, с. 184].

Ключовим вербалізатором мовного образу любові в романах Павла Загребельного є однойменна лексема *любов*. Аналіз словникових дефініцій,

зроблений у попередніх роботах [10, с. 194–195], показав, що в тлумаченні цього багатозначного слова особливо підкреслена визначна роль волі, розуму, свідомості, тобто психологічних категорій, що доводить обґрунтованість антропоцентричного напрямку лінгвістичних досліджень. Письменник використовує лексему *любов* для позначення широкої гами почуттів – уподобання, прихильності, зацікавлення, закоханості, кохання, пристрасті.

Характерним для мовного простору романів Павла Загребельного є змалювання словесного образу материнської, батьківської любові – найвищого, найчистішого почуття, іноді навіть жертвовного (історичні романи «Роксолана», «Тисячолітній Миколай»). Зв'язок матері зі своєю дитиною Павло Загребельний вбачає не тільки на фізичному рівні, а й на духовному (*...валіде до вподоби було все, що миле синовому серцю* [11: кн. 1, с. 54]; *Де мої діти, там і душа* [11: кн. 1, с. 210]). А мати, яка втратила дитину, – найнещасливіша людина (*Султанські діти вмирали одне за одним, зрозпачена Махідеван рвала на собі волосся, билася од горя об землю...* [11: кн. 2 с. 156]). Ніжні почуття батька до дітей передусім пов'язані із коханням до жінки, яка їх народила: *Двадцятип'ятилітня розквітла жінка (хоч тіло в неї лишалося так само полохливе), султаниша, якій він дав славу й могуття, мати його дітей, мудра, досвідчена, тверда, коли треба, і ласкава, як сонячний усміх* [11: кн. 2, с. 33]. І хоча іноді самовіддане почуття батьків до своїх дітей автор характеризує без акцентування на лексемі *любов*, це не зменшує експресивної сили контексту: *Батьки завжди так: про себе не дбають, не згадують, не скаржаться на долю, все тільки про дітей, для них і заради них, всі болі, всі співчуття, всі надії й жадання – лиш для дітей, для них самих* [9, с. 20].

Концепція історичного роману передбачає вираження авторського ставлення до зображуваних подій, що зумовлює глибоке переосмислення минулого. У цьому й виражається характерна особливість творчості Павла Загребельного – психологізм. Як зауважує Н. Зборовська: «Поглибити інтелектуалізований реалізм психологією – це той художній експеримент, якому прозаїк присвятив усю свою творчість» [12, с. 136]. Дослідження та

відтворення особливостей психології жіночих характерів, як історичних, так і сучасних, – є однією з головних проблем творчості Павла Загребельного.

Любов до жінки в романі Павла Загребельного різна – щаслива й нещасна, цнотлива й еротична, взаємна й нерозділена, втрачена й вічна. В одному з інтерв'ю письменник висловлює думку, що «справжня любов до жінки і найвища шанобливість до неї, як втілення найвищої земної краси, може народжуватися тільки там і тоді, де всевладно панує цнотливість, чистість і, сказати б, недоторканість» [13, с. 168–169]. Саме такий мовний образ любові (справжньої, чистої, цнотливої) створив автор у серії історичних романів («Диво», «Первоміст», «Смерть у Києві», «Євпраксія», «Роксолана», «Я, Богдан (Сповідь у славі)», «Тисячолітній Миколай»). Павло Загребельний відтворює героїку минулих літ, але зовсім по-новому підходить до оцінювання історичних фактів, документів, літописів. Сам письменник з цього приводу зазначає: «Історія далека від пристрастей, вона має *'добра и зла внимать равнодушно'*, бо над нею панує неподільно сувора диктатура істини. Єдине, що може письменник – це створити... той чи інший настрій... Я намагався відтворити не тільки побут, обстановку, політичну й моральну атмосферу того часу, а й психологію наших попередників» [13, с. 171]. Створюючи образи жінок і чоловіків у далекому минулому, Павло Загребельний змалював таку модель любовних стосунків між ними, коли почуття, яке викликає сильні хвилювання, передбачає прояв поваги, турботи, ніжності. Ніжні, романтичні почуття, які переповнюють головних героїв, автор виражає через їх нездійсненні бажання: *Прихилити б ще всі дерева, щоб був затишок, простелити під ноги Оксані всі трави, щоб м'яко ступати, зіймати з неба зірки, які вона захоче, – й того було б недосить, щоб виказати все моє дбання, турботу мою і любов до Оксани* [9, с. 424].

Характерними для мовотворчості Павла Загребельного є вживання оказіональних утворень: *Оксана сиділа й з любов'ю дивилася, як я їм, і я відвзаємнював їй її погляди* [8, с. 44]. Словник української літературної мови в 11 томах не фіксує лексеми *відвзаємнювати*. Очевидно, що в авторському

контексті *відвзаємнювати* – *дивитися один одному в очі; відповідати взаємністю на погляди, сповнені почуття любові*.

Тілесні прояви любові, її інтимна сфера змальовані П. Загребельним як чуттєві, пристрасні стосунки між чоловіком і жінкою: *Як побачила тоді на сінокосі ці шрами, то ще дужче захотіла тебе!.. Поцілунками б зцілила!..* [9, с. 138]; *Я вицілював усі сльози з її очей, гладив і голубив її, готовий був обцілювати не тільки її всю, а всі кутки в цій убогій землянці, аби тільки в довгих очах Оксаниних побачити нарешті не зблиски сліз, а тихе сяйво її прекрасного усміху* [9, с. 20]; Лексема *цілувати* як вербалізація тілесного прояву почуття любові в романі Павла Загребельного набуває додаткового смислу. Лексему *вицілювати* Словник української літературної мови в 11 томах тлумачить як *багаторазово цілувати, обцілювати*. У наведеному контексті дієслівна метафора *вицілювати сльози* має значення *заспокоювати, голубити*.

Еротизм у П. Загребельного набуває філософського, життєтворчого значення: *... людям не знане це небесне відчуття незалежності, – вони здатні жити лиш в невтоленній жадобі одне до одного, тяжка пристрасть, солодке пожадання, яке кидає чоловіка й жінку в обійми одне одному, – це не просто захват і блаженство, а й молитва, таємний труд життя в ім'я надії й відродження, в ім'я прищестя світла в покалічене, страждуще, розіп'яте життя в ім'я перемог людини* [9, с. 184].

Однак любов приносить не тільки радість, а й завдає болю, страждань. Такою є любов надумана, уявна, любов до жінки, яка йде за чоловіком по життю, як навіювання, спогад чи марево (роман «Юлія, або Запрошення до самовбивства»). Роман Шульга протягом усього життя мав єдину мрію, єдину мету – знайти Юлію, але знайшов не одну Юлію, а декілька, і кожна з них відображає певний етап еволюції чоловічої психології та втілює певні історичні ознаки часу. Кожна Юля в його житті з'являється несподівано, а потім зникає і знову воскресає, але вже в іншій особистості. І Роман із кожною новою зустріччю самовбивається, самознищується, його життя перетворюється на абсурд, кохання набуває стану психічного неврозу. Він присвячує все своє

життя служінню жінці, служінню Юлії: *...жити слід для жінки, але не для тої геть безликої особи, що підсовує тобі суспільство, а для єдиної на світі, лише твоєї, особливої й неповторної, в якій дивним чином поєднується хижє яріння і безмежні відтінки ярості, жадаоби, туги, злоби, солодкого напруження і жорстокого болю, відчаю і захвату, стогону й крику в хвилини найбільших тайнощів, прекрасних і відразливих, гидких і божественних* [7, с. 214].

Однак справжнє випробування любові для письменника – ставлення людини до ворогів, адже в Біблії сказано: «Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує» (Євангеліє від Матвія, 5:44). Описуючи історичну подію, як на площі в Царєграді велінням імператора осліплювали сорок тисяч болгар, П. Загребельний знаходить слова, які передають його співчуття болгарським повстанцям. Змальовуючи вороже болгарам середовище, письменник називає полонених нещасними, приреченими, а часто – бранцями. Останнє слово автор уводить в опис кульмінаційної ситуації: *Імператорові долоні мали сплеснути в ту саму мить, коли червоне залізо випалить бранцеві очі...* [14, с. 47]. Лексикографічні джерела подають лексему *бранець* із позначкою *народно-поетичне*, що в художньому мовленні підкреслює посилення образності, експресивності, народнопісенного колориту й репрезентує національно-культурний компонент.

Ще один аспект любові – прояв захоплення, зацікавлення, уподобання певним родом занять (плавати, читати поезії, споживати різні наїдки тощо), що відбувається на емоційному рівні. Так, надання переваги певній страві з-поміж інших, улюблене заняття презентовані в романах лексемою *любити*: *...моя дружина Оксана готує сьогодні гречані галушки, які так любить студент Сирота...* [8, с. 113]; *Шульга виріс на Дніпрі, з дитинства над усе любив рибу* [7, с. 304]; *Ольга любила воду, як русалка!* [9, с. 439] та ін. Цей прояв уподобання може викликати внутрішній спокій, насолоду, задоволення, тобто емоційне піднесення.

Висновки. Світорозуміння Павла Загребельного охоплює широке коло розмаїтих проблем – від онтодіалектичних до соціо- і культурологічних. Основну увагу письменник звертає на одвічні проблеми людського буття. Найвищу вартість для нього становить людина, її почуття й відчуття: «Усе, що я досі написав і напишу, у мене тільки про одне: про збереження людської особистості, людини як найбільшої вартості» [15, с. 3]. Створений письменником мовний образ любові – це, насамперед, глибоке, сильне почуття, яке може викликати суперечливі, навіть полярні емоції (позитивні й негативні), що втілено в різних аспектах його прояву – материнська, батьківська любов, любов до Батьківщини, до Бога, до природи, любов дітей до батьків, братня любов, кохання між чоловіком і жінкою, а також уподобання, зацікавленість певним родом занять. І якщо любов між людьми в П. Загребельного передбачає умову взаємності, то любов до Батьківщини, до Бога, до природи, а надто – до ворогів, в силу своєї особливості, цього не потребує, не передбачає. Любов у письменника є найпривабливішою моральною силою, однією з найважливіших життєвих цінностей, найглибшим та емоційно насиченим почуттям.

Література

1. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / Світлана Яківна Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
2. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений / Леонид Яковлевич Гозман. – М.: МГУ, 1987. – 176 с.
3. Афанасьев А. Ю. Синтаксис любви (типология личности: прогноз парных отношений) / А. Ю. Афанасьев. – М.–Ставрополь, 2000. – 496 с.
4. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / Арон Яковлевич Гуревич. – М. : Искусство, 1972. – 318 с.
5. Соловьёв В. С. Смысл любви : [собр.сочинений ; в 10 т.] / В. С. Соловьёв:– СПб, 1912. – Т. 7. – С. 3–61.
6. Стендаль. О любви // Собрание починений : [в 15 т]. – Т. 4. – М. : Правда, 1959. – С. 357-574.

7. Загребельний П. А. Юлія, або Запрошення до самовбивства : [роман] / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2002. – 351 с.
8. Загребельний П. А. Неймовірні оповідання / П. А. Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1987. – 367 с.
9. Загребельний П. А. Тисячолітній Миколай : [роман] / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2004. – 399 с.
10. Ходарєва І. М. Семантичні зв'язки лексеми “любов” у романі П. Загребельного «Брухт» / І. М. Ходарєва // Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ Міжнародної конференції. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 194–196.
11. Загребельний П. А. Роксолана: [роман ; у 2-х кн.] / П. А. Загребельний. – Харків: Фоліо, 2003.
12. Зборовська Н. Моделювання образу Роксолани у романі Павла Загребельного / Н. Зборовська // Січеслав. – 2005. – № 3–4. – С. 136–142.
13. «Таємниця Євразії, або Жінка і чоловік з погляду вічності» (розмова Людмили Тарнашинської з Павлом Загребельним) // Березіль. – 2000. – № 7–8. – С. 165–173.
14. Загребельний П. А. Розгін. І. Айгюль : [роман] / П. А. Загребельний. – Харків : Фоліо, 2003. – 398 с.
15. Загребельний П. Бути самим собою // Літературна Україна. – 1993. – 14 січня. – С. 3–6.

References

1. Yermolenko S. Ya. Narysy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy) / Svitlana Yakivna Yermolenko. – K. : Dovira, 1999. – 431 s.
2. Gozman L. Ya. Psykholohyia emotsyonalnykh otnoshenyi / Leonyd Yakovlevych Gozman. – M.: MGU, 1987. – 176 s.
3. Afanasev A. Yu. Syntaksys liubvy (typolohyia lychnosty: prognoz parnykh otnoshenyi) / A. Yu. Afanasev. – M.–Stavropol, 2000. – 496 s.

4. Gurevych A. Ya. *Kategoryy srednevekovoï kultury / Aron Yakovlevych Gurevych.* – M. : Yskusstvo, 1972. – 318 s.
5. Solovyov V. S. *Smysl liubvy : [sobr.sochyneniï ; v 10 t.] / V. S. Solovyov:*– SPb, 1912. – T. 7. – S. 3–61.
6. Stendal. *O liubvy // Sobrane pochyneniï : [v 15 t].* – T. 4. – M. : Pravda, 1959. – S. 357-574.
7. Zahrebelnyi P. A. *Yuliia, abo Zaproshennia do samovbyvstva : [roman] / P. A. Zahrebelnyi.* – Kharkiv : Folio, 2002. – 351 s.
8. Zahrebelnyi P. A. *Neimovirni opovidannia / P. A. Zahrebelnyi.* – K. : Radianskyi pysmennyk, 1987. – 367 s.
9. Zahrebelnyi P. A. *Tysiacholitnii Mykolai : [roman] / P. A. Zahrebelnyi.* – Kharkiv : Folio, 2004. – 399 s.
10. Khodarieva I. M. *Semantychni zviazky leksemy “liubov” u romani P. Zahrebelnoho «Brukht» / I. M. Khodarieva // Semantyka movy i tekstu: Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii.* – Ivano-Frankivsk, 2006. – S. 194–196.
11. Zahrebelnyi P. A. *Roksolana: [roman ; u 2-kh kn.] / P. A. Zahrebelnyi.* – Kharkiv: Folio, 2003.
12. Zborovska N. *Modeliuvannia obrazu Roksolany u romani Pavla Zahrebelnoho / N. Zborovska // Sicheslav.* – 2005. – № 3–4. – S. 136–142.
13. *«Taiemnytsia Yevrazii, abo Zhinka i cholovik z pohliadu vichnosti» (rozmova Liudmyly Tarnashynskoi z Pavlom Zahrebelnym) // Berezil.* – 2000. – № 7–8. – S. 165–173.
14. Zahrebelnyi P. A. *Rozghin. I. Ahiul : [roman] / P. A. Zahrebelnyi.* – Kharkiv : Folio, 2003. – 398 s.
15. Zahrebelnyi P. *Buty samym soboiu // Literaturna Ukraina.* – 1993. – 14 sichnia. – S. 3–6.

Khodarieva I. M.

*candidate of philological sciences, associate professor of the of the Simon
Kuznets Kharkiv National University of Economics, Iryna.Khodarieva@hneu.net*

**LOVE AS AN ONTOLOGICAL CONCEPT OF INDIVIDUAL STYLE
OF PAVLO ZAHREBELNYI**

The article presents a fragment of the study of writings of Pavlo Zahrebelnyi, in particular, the linguistic patterns of love created by the writer, which is one of the most important values of life and can cause contradictory, and even polar emotions. The features of forming the ontology of love in the writer's work, which affect a wide range of diverse problems - from ontodialectics to socio-cultural studies, are revealed.

Keywords: ontology, individual style, linguistic patterns, psychology, Pavlo Zahrebelnyi.